

Eesti Vabariigi (1918–1940) ajaloo periodiseerimisest*

Ago Pajur

Viiimastel aastatel on mitmete ajaloolaste tähelepanu pälvinud küsimus, kuidas perioodiseerida poolsajandit, mil Eesti kuulus N. Liidu koosseisu – meenutagem vaid Enn Tärveli, Jaak Kangilaski ja Lauri Vahtre vastavaid kirjutisi.¹ Samal ajal on aga jäänud varju Nõukogude ajale eelnenud omariiklusaja uurimine. Ometigi peaks just see veerandsajand Eesti ajaloos pälvida kõrgendatud tähelepanu kui ainus ajajärk, mil eesti rahvas sai tõelise peremehena ise omi asju ajada ja otsustada. Paraku pole seni peetud vajalikuks diskuteerida isegi omariiklusaja periodiseerimise üle. Sellest tulenevalt ongi käesoleva kirjutise peamine eesmärk üksnes selleteemalise diskussiooni avamine, mitte “ainuõige ja lõpliku” periodiseeringu esitamine. Väitluse käivitamiseks pakun küll välja omapoolse periodiseeringu, kuid kutsun samas kõiki lugejaid üles seda arvustama. Tõetult on igasugune kriitika, kõik täiendused ja parandused ning omariiklusaja periodiseerimiseks seotud mõtteavaldused.

Alustuseks jagaksin kogu ajajärku kolmeks suureks perioodiks: omariikluse loomise aastad, omariikluse toimimise aastad ja omariikluse (ajutise) kaotamise aastad. Kõik perioodid omakorda jagunevad alaperioodideks ning mõned alaperioodid veelgi lühemateks ajalõikudeks.

Omariikluse loomise aastad

Omariikluse loomise aastate alguse dateerimiseks näib olevat vähemasti kolm võimalust: ilmasõja puhkemine (juuli 1914); Veebruarirevolutsioon (veebruar/märts 1917); ilmasõja lõpp (november 1918).

Seni on kõige sagedamini kasutatud algusdaatumina ilmasõja puhkemist. Seda nii 1930. aastate teisel poolel Eestis ilmunud õpikutes, mille traditsioone jätkasid väliseesti üllitised² kui ka taasiseseisvumise järgselt avaldatud raamatutes.³ Sellise lähenemise poolt räägib soov siduda Eesti ajalugu võimalikult tihedalt maailma (Euroopa) ajalooga, mille jaoks oli ilmasõja algus loomulikult oluline murrangupunkt. Ka on tõenäoline, et ilma sõjata oleks Vene revolutsioon, impeeriumi lagunemine ja uute rahvusriikide teke toimunud mingil muul (hilisemal) ajal. Teisest küljest aga on raske põhjendada ilmasõja algusaastate käsitlemist Eesti omariikluse kontekstis, sest need ei toonud Eesti jaoks kaasa mingeid põhimõttelisi murranguid. Eesti jäi endiselt Vene impeeriumi osaks ning eestlaste osalus n.-ö. suure poliitikas oli peaaegu olematu. Aastail 1914–1916 ei viidanud miski ei “uue ajastu” algusele ega riikliku iseseisvuse peatsele saavutamisele.

Teine võimalus – tõmmata Vene aja ja omariiklusaja vaheline piir novembris 1918 (ilmasõja lõpp, Saksa okupatsiooni kokkuvarisemine, Vabadussõja algus) – pole kuigivõrd levinud, kuigi mõningaid märke selles suunas liikumisest leidub.⁴ Sellegi variandi peamine positiivne külg on võimalus siduda Eesti ajalugu maailma ajalooga. Samas tekitab kahtlusi, kas sedavõrd orgaaniliselt teineteisega seotud protsesside – Venemaast eraldumine ja iseseisvuse väljakuulutamise ning omariikluse tegelik ülesehitamine – mehhaaniline eraldamine ikka on parim lahendus.

* Käesoleva artikli aluseks on 13.06.2003 Eesti moodsa ajaloo VIII konverentsil peetud ettekanne.

¹ E. Tärvel. Eesti lähiajaloo periodiseerimisest. – Ajaloolise tõe otsingul. 20. jaanuaril 1999 Tallinnas toimunud konverentsi “Eesti lähiajaloo allikakriitilisi probleeme” materjalid. Tallinn, 1999, lk. 105–116; J. Kangilaski. Okupeeritud Eesti kunstiajaloo periodiseerimine. – Ajalooline Ajakiri 1999, nr. 1, lk. 23–29; L. Vahtre. Nõukogude aja periodiseerimisest. – Muinasaja loojangust omariikluse läveni. Pühendusteos Sulev Vahtre 75. sünnipäevaks. Tartu, 2001, lk. 373–386.

² J. Parijõgi, T. Algma, J. Koit. Eesti ajalugu algkoolile. Stockholm, 1946; M. Ojamaa, A. Varmas, T. Varmas. Eesti ajalugu. Stockholm, 1946.

³ Eesti ajalugu ärkamisajast kuni tänapäevani. Koostanud S. Õispuu. Tallinn, 1992; Õ. Elango, A. Ruusmann, K. Siilivask. Eesti maast ja rahvast. Maailmasõjast maailmasõjani. Tallinn, 1998; samuti mitmetes kooliõpikutes (K. Arjakas, M. Laur, T. Lukas, A. Mäesalu. Eesti ajalugu. Õpik 11. klassile. Tallinn, 1991; A. Adamson, S. Valdmaa. Eesti ajalugu gümnaasiumile. Tallinn, 1999).

⁴ Professor Sulev Vahtre üldjuhtimisel koostatava “Eesti ajaloo” 5. ja 6. köite vaheline piir on tõmmatud novembris 1918.

Et 20. sajandi alguse Eesti oli väga tihedalt seotud Venemaaga, siis tuleks nähtavasti Eesti ajalugu ka tagantjärele vaadelda Venemaa ajaloo kontekstis, kus olulisimaks murdepunktiks sai Veebruarirevolutsioon. Seetõttu tundub alakirjutanule, et kõige otstarbekam on alustada omariikluse loomise aastate käsitlemist veebruarist (märtsist) 1917. Sama meelt on olnud ka mitmed varasemad autorid, näiteks Eduard Laaman ja Toivo Ülo Raun.⁵ Konkreetselt pakutud daatum (01.03.17) tähistab Eesti-siseste revolutsiooniliste protsesside algust, sest sel päeval jõudis Petrogradis toimunu kaja Tallinasse.

Millist daatumit tuleks pidada rajajooneks omariikluse loomise aastate ja omariikluse toimimise aastate vahel? Senises historiograafias lõpevad iseseisvuse sünni käsitlused üldreeglinas Tartu rahu sõlmimisega ning see on igati mõistetav. Loomulikult oli Vabadussõja lõpp ülimalt oluline sündmus, tähistades Eesti vägi-valdse hõlmamise katsete lõppu endise emamaa poolt ning võimaldades üleminekut rahuaegsetele normaaloludele. Samas oli aga Vabadussõda – relvastatud võitlus omariikluse kaitseks – vaid üks, ehkki ülimalt tähtis, aspekt iseseisvuse loomisel. Paralleelselt relvavõitlusega toimus ka märksa rahumeelsem protsess – riikluse ülesehitamine. Kuid riikluse ülesehitamine polnud rahulepingu sõlmimise ajaks veel kaugele jõudnud – sobiks ehk meenutada, et kogu 1920. aasta jooksul olid Eesti valitsemise aluseks ajutised seadused ning kõrgeim võim kuulus Asutavale Kogule, mille volitused kestsid vaid põhiseaduse jõustumiseni.

Nõnda tuleks siis omariikluse loomise perioodi pikendada nii, et sellesse kuuluks ka ajavahemik Tartu rahust kuni riikluse “valmimiseni” (muidugi ei vähenda selline pikendamine Tartu rahulepingu tähtsust). Õnnetuseks puudub selgus “valmimise” daatumi osas. Üheks võimaluseks on tõmmata piir hästituntud kuupäeva 15.06.20 (põhiseaduse vastuvõtmine Asutavas Kogus) juurde. Samas tuleb aga rõhutada, et kuigi põhiseaduse vastuvõtmine oli oluline, ei tähendanud see kohest üleminekut ajutiselt valitsemiskorralt (Šveitsi süsteemilt) põhiseaduslikule korrale (parlamentaarsele demokraatialle). Seega võiks perioodi lõpuna tulla pigemini kõne alla kas põhiseaduse jõustumine (21.12.20), Riigikogu esimese koosseisu ava-

koosolek (04.01.21) või K. Pätsi valitsuse ametisse valimine (25.01.21) – seda üksnes sisepoliitilise arengu seisukohalt. Kuid umbes samal ajal toimusid ülimalt olulised sündmused ja protsessid ka teistel aladel: välispoliitiliselt tuleks tähtsustada Eesti Vabariigi *de jure* tunnustamist juhtivate liitlasriikide poolt (26.01.21) ning majanduspoliitiliselt – Eesti marga kursi stabiliseerimist (1921. aasta algul). Järelikult langeb kaht perioodi lahutav piir 1921. aasta algusse. Käesoleva periodiseeringu jaoks on välja valitud Riigikogu esimene koosolek, ent muidugi on võimalik ka teistsugune lähenemine.

Omariikluse loomise aastad omakorda jagunevad (vähemalt?) kaheks alaperioodiks.

Kuupäevad 01.03.17 ja 11.11.18 piiritlevad teekonda, mille Eesti läbis, et jõuda omariikluseeni. Sellesse vahemikku jäävad: Eestimaa kubernang demokraatliku Venemaa autonoomse haldusüksusena; Venemaa koosseisust juriidiliselt lahkunud “Maanõukogu-Eesti” ning keiserliku Saksamaa poolt okupeeritud (annekteeritud?) Eesti Vabariik. Kogu selle aja vältel liiguti järk-järgult üha laialdasema isotsustamisõiguse poole, kuid praktiliselt toimivast omariiklusest veel kõnelda ei saa.

Ajavahemik 11.11.18 – 04.01.21 tähistab iseseisva riigi tegelikku rajamist, hõlmates ühelt poolt sõjalisi sündmusi – relvavõitlust iseseisvuse eest (Vabadussõda) – ning teisalt sisepoliitilisi, majanduslikke, diplomaatilisi jne. samme Eesti riikluse loomiseks ja tugevdamiseks.

Omariikluse toimimise aastad

Teise perioodi algusdaatum tuleneb mõistagi eelmise lõputateeringust, langedes seega 1921. aasta algusesse. Perioodi lõpetamine on aga taas küsitav. Vormiliselt sai iseseisvus otsa muidugi 17.06.40, seoses Nõukogude okupatsioonivägede sissemarsiga, sisuliselt tuleb aga kolmanda perioodi – omariikluse kaotamise aastad – käsitleda alustada sügisest 1939. Kujunes ju omariikluse kaotamise otseseks põhjuseks just Teine maailmasõda. Igati aktsepteeritav näib olevat E. Tarveli seisukoht, mille kohaselt tuleks kõigi järgnevate sündmuste algtouget näha Molotovi–Ribbentropi paktis ning seega peaks kahe perioodi vaheliseks piiriks olema 23.08.39.⁶

⁵ E. Laaman. Eesti iseseisvuse sünn. Tartu, 1936; T. Ü. Raun. Estonia and the Estonians. 2-nd ed. Stanford, 1991.

⁶ E. Tarvel. *Op. cit.*, lk. 111.

1934. aasta riigipööre jagab omariikluse toimumise aastad kaheks teineteisest põhimõtteliselt erinevaks alaperioodiks. Neist hilisem on pärilvunud mitmesuguseid erinevaid nimetusi: K. Pätsi apoloogeidid rääkisid “riigireformi aastatest”,⁷ Nõukogude ajal kirjutati “fašistlikust režiimist” (“fašistlikust diktatuurist”), tänaseks on aga levinuim nimetus “vaikiv ajastu”. Viimane pole siiski sobiv, sest K. Eenpalu poolt käibele toodud väljend “vaikiv olek” tähistas algselt vaid V Riigikogu staatust pärast 02.10.34. Sellest tulenevalt on Rein Marandi teinud ettepaneku nimetada 1930. aastate lõpu “kaitseisukorra režiimi aastateks”.⁸ Sisuliselt tuleb R. Marandiga nõustuda – kaitseisukord kujunes neil aastail tööpoolest selleks universaalseks aluseks, millele Pätsi-Laidoneri-Eenpalu võim tugines. Vormilistel põhjustel – nimetus kaitseisukorra režiim ei ole kõige suupärasem – võiks aga kaaluda Mati Grafi poolt käibesse toodud nimetuse “Teine Vabariik” (“erakondadevaba Teine Eesti Vabariik”⁹) kasutamist.

Kuivõrd Teine Vabariik eeldab ka Esimese Vabariigi olemasolu, siis tulekski järelikult ajavahemik 1921–1933, mida on enamasti nimetatud “parlamentaarsete demokraatia aastateks”, ristida Esimeseks Vabariigiks. Niisuguste terminite poolt kõneleb esmajoones asjaolu, et need aitaksid väga lihtsate vahenditega selgelt eristada kahte erinevat riigikorda.

Kuid muidugi tekib ka mitmeid probleeme, millest siinkohal mainiksin vaid mõnda (küllap suudab iga lugeja probleemide nimekirja täiendada): 1) kui Esimene Vabariik saab alguse legitiimsetest sammudest (1920. aasta põhiseaduse jõustumisest), siis Teise Vabariigi sünd on seotud ebaseadusliku riigipöördega; 2) kui Esimene Vabariik on piiritletud 1920. aasta põhiseaduse kehtivusajaga, siis Teine Vabariik hõlmab nii 1933. aastal parandatud põhiseaduse kui ka 1937. aastal vastuvõetud põhiseaduse kehtivusaega; 3) nimetused võivad tekitada segadust, sest taasiseseisvumisaastail kõnelesid mõned poliitikud esimesest (maailmasõdadevaheline), teisest (Eesti NSV) ja kolmandast (taasiseseisvunud) Eesti Vabariigist jne.

Kas ka Esimese ja Teise Vabariigi aastaid tuleks periodiseerida, on omaette küsimus. Mäletades Nõukogude-aegset jaotust (“sõja-järgse revolutsiooni kriisi aastad”, “kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastad”, “ülevaailmse majanduskriisi aastad”¹⁰), tahaks sellele küsimusele vastata eitavalt.

Ometigi on hädavajalik eristada Esimese Vabariigi aastate hulgas vähemalt see ajalõik, mil tekkisid eeldused üleminekuks parlamentaarselt demokraatialt kaitseisukorra režiimile. Kasutan siinkohal nimetust Suure Kriisi aastad, rõhutades seejuures, et Suurt Kriisi Eestis ei tohi samastada kogu maailma tabanud Suure Depressiooniga. Suur Kriis Eestis koosnes kolmest erinevast komponendist – majanduslangusele lisandusid nn. põhiseaduslik kriis, mis väljendus võitluses 1920. aasta põhiseaduse parandamise ümber, ning sisepoliitiline kriis, mis avaldus valitsuskriiside sagenemises ja uute poliitiliste jõudude (esmajoones vabadussõjaluse) tekkes. Lahtiseks jääb ajalõigu alguse dateerimine. Võttes aluseks ülemaailmse majanduskriisi esimeste ilmingute jõudmise Eestisse, võiks näha Suure Kriisi algusmomenti juba 1930. aasta teises pooles, mil aga sisepoliitiline ja põhiseaduslik kriis end veel märkimisväärselt ei ilmutanud. Sisepoliitiliselt oleks otstarbekas tõmmata vahejoon 1932. aasta algusesse, mil üsna üheaegselt toimus erakondade ühinemine, töötati välja esimesele rahvahääletusele saadetav põhiseaduse parandamise eelnõu ning leidis aset EVKL-i radikaliseerumine.

Nõukogude historiograafias oli 1920. aastate esimese ja teise poole vaheliseks veelahk-meks kommunistlik detsembripüts. Kuna tänapäeval pole vajadust seda avantüüri tähtsustada, siis võiks ehk jätta vahejoone kahe ajalõigu vahele tõmbamata. Samas oli mässukatsel siiski oma roll – see tõi kaasa kommunistliku liikumise hääbumise ja stabiliseeris Eesti sisepoliitilist olukorda. Ühtlasi toimus putšijärgselt oluline mentaliteediajalooline muudatus: kui kümnendi alguses suhtus suur osa rahvast omariiklusesse üsna leigelt, kritiseerides ja halvustades Eesti riiki, siis nüüd, mil tunnetati reaalselt hädadohtu, muutus suhtumine heatahtliku-

⁷ F. Toomus. Konstantin Päts ja riigireformi aastad. Tallinn, 1938.

⁸ R. Marandi. Must-valge lipu all. Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929–1937. II. Illegaalne vabadussõjalus (1934–1937). – Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 18. Uppsala, 1997, lk. 18.

⁹ M. Graf. Parteid Eesti Vabariigis 1918–1934. Koos eellooga (1905–1917) ja järeellooga (1934–1940). Tallinn, 2000, lk. 349.

¹⁰ Eesti NSV ajalugu. III. Tallinn, 1971.

maks ja kriitika konstruktiivsemaks. Veelgi enam tõukavad 1920. aastate esimest ja teist poolt eristama majandusarengud ja välispoliitilised suundumused. 1923/1924. aasta kriis sundis senise majanduspoliitika põhiseisukohti kardinaalselt ümber hindama ning aasta 1924, mil “Vesteli vamp’i” asemele astus “Strandmani ump”, oli Eesti majandusajaloos lausa murranguliseks. Ka Eesti Vabariigi välispoliitikas toimus pärast Locarno lepingute sõlmimist rõhkude mõningane ümberasetamine. Senise regionaalse sõjalis-poliitilise Balti kaitseliidu asemel toonitati rohkem Rahvasteliidu egiidi all toimuva rahvusvahelise koostöö, kollektiivse julgeolekusüsteemi ja ülemaailmse desarmeerimise tähtsust. Seega näib vahejoone tõmbamine aastatesse 1924/1925 lausa mõõdapääsmatu. Vastuseta on aga küsimus, kuidas vahejoonega eraldatud ajalõike nimetada...

Ka Teise Vabariigi ajaloos oli vähemalt üks oluline murrangupunkt – 1937. aasta põhiseaduse vastuvõtmine ja jõustamine. Kuivõrd enne seda toimus uut tüüpi (autoritaarse) riigikorra ülesehitamine, siis tuleks ajavahemikku 1934–1937 käsitleda üleminekuaastatena. Uue põhiseaduse jõustumisele järgnenud ajalõiku on püütud tähistada mitmeti, kuid ainuomaseks pole saanud ükski nimetus. Võiks ju lähtuda K. Eenpalu sõnadest ja rääkida juhitava demokraatia aastatest, kuid kuna “juhitava demokraatia” defineerimine valmistab suuri raskusi, siis põhjustaks selline nimetus vaid asjatut segadust. Võttes aluseks Ants Ruusmanni seisukoha, mille kohaselt 1937. aasta põhiseadus tähendas autoritaarse võimu legaliseerimist,¹¹ peaks kasutama nimetust legaliseeritud autoritaarsuse aastad.

Omariikluse kaotamise aastad

Aastad, mis tõid Eesti jaoks kaasa omariikluse (ajutise) kaotuse, tähistavad maailmaajaloos Teist maailmasõda ning sellest tulenevalt kerkibki esimesena küsimus, kuhu see periood õigupoolest kuulub. Vastamisega on olnud hä-

das enamik ajaloolasi. Kui esimesed Välis-Eestis ilmunud käsitlused vaatasid Eesti ajalugu alates 1940. aasta suvest iseseisva perioodina, siis näiteks Evald Uustalu käsitles Eesti Vabariigi ajalootena nii baaside aega kui ka sellele järgnenud okupeerimist ja sovetiseerimise algust.¹² Georg von Rauch viis oma uurimuse iseseisvast Balti riikidest aga koguni Teise maailmasõja lõpuni, vaadeldes aastaid 1941–1944 kui “viimaseid katseid omariiklust tagasi võita”.¹³ Nähtavasti lähtusid samast loogikast ka “Koduloo” autorid, alustades ülevaadet aastatest 1941–1945 sõnadega “Lootus vabanemisele”.¹⁴ Seevastu viimastel aastatel on ilmnunud tendents pidada Teist maailmasõda “Nõukogude aja” koostisosaks. Seda on teinud nii E. Tärvel kui ka – eriti silmapaistvalt – Lauri Vahtre. Viimane nimetab Teise maailmasõja aastaid nõukogude korra “kehtestumisajaks”.¹⁵

Küllap võibki seda (ülemineku)perioodi käsitleda nii eelnenud (omariiklusaeg) kui ka järgnenud (Nõukogude aeg) ajajärgu raames. Mõningatel põhjustel näib siiski otstarbekam ühendada sõja-aastad omariiklusajaga. Ühelt poolt ei olnud Eesti (Balti riikide) tulevik kuni maailmasõja lõpuni (või vähemalt Teherani konverentsini?) üheselt selge, teisalt aga – kui lähtuda rahva mentaliteedist – elas rahva seas jätkuvalt usk ja lootus omariikluse taastamisele. Järelikult tuleks nimetatud perioodi põhisisuna näha mitte Nõukogude režiimi kehtestumist, vaid omariikluse järk-järgulist kaotamist.

Kui perioodi alguskuupäevaks on üsna üheselt mõistetav 23.08.39 (MRP sõlmimine), siis selle lõppdaatumiga on lood segased. E. Tärveli käsitluses on olulisimaks murdepunktiks 22.09.44 (Tallinna vallutamist samastatakse kogu Eesti vallutamisega)¹⁶, L. Vahtre, osundades ka Rein Taagepera seisukohtadele, näib mentaliteedilooliselt pooldavat pigemini sõja lõpupäeva Euroopas.¹⁷ Küllap nõuaks ka maailmaajalooline kontekst vahejoone tõmbamist Teise maailmasõja lõppu Euroopas. Kuna aga (uus) Nõukogude okupatsioon Eestis sai alguse mitte mais 1945, vaid juba eelmise aasta suvel-sügisel, mistõttu tekib raskusi taasalanud

¹¹ A. Ruusmann. Eesti Vabariik 1920–1940: Sisepoliitiline areng. Tallinn, 1997, lk. 133.

¹² Eesti Vabariik 1918–1940. Ajalooline ülevaade sõnas ja pildis. Koostanud E. Uustalu. Lund, 1968, lk. 233–254.

¹³ G. von Rauch. Balti riikide ajalugu 1918–1940. Tallinn, 1995, lk. 107–111.

¹⁴ M. Laar, L. Vahtre, H. Valk. Kodu lugu II. – Loomingu Raamatukogu 1989, nr. 42/43, lk. 55–64.

¹⁵ L. Vahtre. *Op.cit.*, lk. 378–379.

¹⁶ E. Tärvel. *Op.cit.*, lk. 112.

¹⁷ L. Vahtre. *Op.cit.*, lk. 379.

sovetiseerimise mahutamisel Teise maailmasõja konteksti, siis kaldub allakirjutanu eelistama E. Tarveli seisukohta.

Põhimõtteliselt võib nõustuda ka E. Tarveli poolt eristatud (ala)perioodidega: baaside aeg (28.08.39–16.06.40), esimene Nõukogude aasta (17.06.40–28.08.41) ning Saksa okupatsiooni aeg (28.08.41–22.09.44)¹⁸. Ometigi tekivad seejuures mõningad väiksemad küsitavused.

“Esimese Nõukogude (*resp.* punase) aasta” puhul jätab soovida alaperioodi nimetus. Muidugi on nimetus “Esimene Nõukogude aasta” omal kohal, kui vaadelda 1940/1941. aasta sündmusi ainult järgneva ajaloo kontekstis. Kui aga lähtuda omariikluse ajaloost, siis peaks esimese Nõukogude (pool)aastana käsitlema hoopiski 1917. aasta lõpu ja 1918. aasta alguse enamlikku võimu. Peale selle peaks esimesele Nõukogude aastale kindlasti järgnema ka teine (kolmas jne.), ent sõjajärgset ajajärku aastate kaupa tükeldamata hakata pole ju mõtet. Ehk tuleks kasuks, kui loobuda sõnast “esimene” ja rääkida lihtsalt Nõukogude aastast või punasest aastast?

Omariikluse kontekstist lähtuvalt võiks (või koguni peaks?) olemasolevat liigendust täiendada veel kahe ajalõiguga, mis võimaldavad vaadata eesti rahvast suures sõjas mitte pelgalt ajaloo objektina, vaid (vähemalt osaliselt) ka selle subjektina.

Nii mahub Nõukogude aasta ja Saksa okupatsiooni aastate vahele ajalõik, mis hõlmab Eesti pinnal toimunud relvavõitlusi metsavendade ja Nõukogude okupatsioonivägede vahel ning esimesi pinnasondeerimisi Eesti iseseisvuse taastamise võimalikkuse asjus. Võib-olla sobib selle vahemiku tähistamiseks kasutada kirjanduses laialt levinud Suvesõja nimetust. Suvesõja täpne ajaline piiritlemine on muidugi keeruline, aga mitte võimatu. Alguseks võib lugeda Saksa–Nõukogude sõja puhkemist (22.06.41) ning lõpuks – Saksa Tsiviilvalitsuse käivitumist (05.12.41). On ju mitmetes mälestusteski rõhutatud, et tegelik Saksa okupatsioon sai alguse mitte *Wehrmacht*i sissetungist, vaid Tsiviilvalitsuse rakendumisest.

Teine samuti üpris ebamäärane – nii daatumitelt kui nimetuselt – ajalõik mahub Saksa okupatsiooni lõpu ja Nõukogude ajajärgu alguse vahele. Selle sisuks on eestlaste võitlus iseseisvuse eest, mis hõlmab nii relvastatud rindevõitlusi Punaarmee sissetungi tõkestamiseks kui ka poliitilist võitlust omariikluse taastamise ni-

mel (Rahvuskomitee tegevus, Uluotsa–Tiefi valitsus jms.). Algdateeringuks sobiks näiteks Uluotsa raadiokõne üldmobilisatsiooni toetusks (07.02.44) ning lõpudaatumiks Tiefi valitsuse lahkumine Tallinnast (22.09.44).

Lõpetuseks tuleks veel kord toonitada, et käesolevas kirjutises sisalduv periodiseering ei kujuta enesest mingil juhul “lõplikku tõde”, vaid on mõeldud üksnes omariiklusaja periodiseeringut käsitleva loodetava väitluse käivitamiseks.

Lisa: Omariiklusaja periodiseering

1917–1921	OMARIIKLUSE LOOMISE AASTAD
01.03.17–11.11.18	omariiklusele suundumise aasta(d)
11.11.18–04.01.21	iseseisva riigi rajamise aastad
1921–1939	OMARIIKLUSE TOIMIMISE AASTAD
04.01.21–12.03.34	Esimene Vabariik (parlamentaarne demokraatia aastad)
1921–24	?
1925–31	?
1932–34	Suure Kriisi aastad
12.03.34–23.08.39	Teine Vabariik (kaitseisikuskorra režiimi aastad)
1934–37	üleminekuaastad
1938–39	legaliseeritud autoritaarsuse aastad
1939–1944	OMARIIKLUSE KAOTAMISE AASTAD
23.08.39–16.06.40	baaside aasta
17.06.40–28.08.41	Nõukogude (punane) aasta
? 22.06.–05.12.41	Suvesõda?
28.08.41–22.09.44	Saksa okupatsiooni aastad
? 07.02.–22.09.44	võitlus iseseisvuse eest?

¹⁸ E. Tarvel. *Op.cit.*, lk. 111–112.